

SPRÅKLIK SAMLING

NR. 2
JUNI – JULI
1969
10. ÅRGANG

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Konstruktivt samarbeid om språket

Se side ②

MÅLET I SKOLEN

Fra debatten i Odelstinget

Se side ⑤

Ærespris til Elling M. Solheim

Se side ⑧

"Samnorsken gjør vort sprog fattigere"

Se side ⑨

Djupt i det innerste rommet

Jeg følger etter meg
og ser meg gå opp trappa
og inn i huset:
Jeg går innover og innover
gjennom lange ganger og
mange værelser
djupt mot det innerste rommet
der det ikke lenger er noen dør
som fører videre
og jeg tenner ei lampe ved den
innerste veggen
da jeg vender meg mot meg
men blikket møter ikke mitt
men blikket til en som jeg ikke
kan se
og brått glir døra for
men bak den kan jeg høre ber
forgjeves en spinkel stemme
om nåde.

Ketil Gjessing

SPRÅKLIG SAMLING

Redaktør: Knut Kvigne, Nedre Kalbakkvei 2 D,
Oslo 9. Tlf. 25.19.74.

Konstruktivt samarbeid om språket

På landsmøtet den 23. mars 1969, gjorde Språklig Samling dette vedtaket om departementets melding om språksaka etter Vogtkomiteens innstilling:

Landslaget for språklig samling meiner det er viktig å komme bort fra den form for språkstrid som vi har hatt i de seinere år. Vogtkomiteen uttalte at den i sitt arbeid har forsøkt å føre språkstriden over i meir fruktbare baner, slik at bitter polemikk kan erstattes av en løpende dialog, og at kreftene kan samles til vern om vår rike språkarv.

Det må ikke bli noe brudd på den utviklinga vi har hatt til nå, der de to offisielle målformene stadig har nærma seg hverandre. Språklig Samling vil derfor be om at Stortinget gir et eventuelt nytt språkråd et trygt grunnlag for arbeidet ved å vedta den formålsparaagraf som er foreslått av Norsk språknemnd (s. 79 i St. meld. nr. 15), der det blir foreslått at språkrådet bl. a. skal «fremme tiltak som kan øke kunnskapen om norsk språk, dets historie og egenart, og følge utviklingen av talemålet i bygd og by av skriftmålet i litteratur og presse, og på dette grunnlag fremme samarbeid i

måldyrking og språknormering og stimulere de naturlege tilnærmingstendenser som finns i våre to språkformer».

I stortingsmeldinga reiser departementet spørsmålet om «eit samarbeid som omfatter også dei som no står utanfor, og imot, det offisielle normeringsarbeidet. (...) dersom ein ser slikt press frå særgrupper som ein realitet av stor vekt, er det grunn til å prøve om det ikkje er lettare å moderere presset innanfor eit forpliktande samarbeid enn utanfor».

Vi er i tvil om oppnemninga av et nytt språkråd i seg sjøl vil være formålstenlig. Det nye ved dette rådet er bl. a. at språkorganisasjonene er foreslått representert. Men skal det nye rådet fungere tilfredsstillende, må organisasjonene — uten å stille vilkår for å delta — foreslå representanter med evne og vilje til samarbeid.

Språklig Samling er enig med departementet i at det er «så viktig at det til kvar tid er nær kontakt og felles drøftingar mellom begge seksjonar i rådet, at ein vil rá til at spørsmåla blir avgjorde ved fleirtall i fellesmøte».

Landslaget for Språklig Samling arbeider for ett skriftspråk i lan-

det og vil søke å nå fram til dette ved gjensidig tilnærming mellom bokmål og nynorsk.

Det fortsatte arbeid for en gang å komme fram til ett skriftspråk i landet må skje under demokratisk kontroll, der Storting og andre ansvarlige myndigheter trekker opp hovedlinjene.

På denne bakgrunn er Landslaget for Språklig Samling villig til å gå inn i et konstruktivt samarbeid, og å være med i et eventuelt språkråd.

Vedtak på Landsmøtet

INGEN ENDRING AV KONTINGENTEN

men landsmøtet vedtok egen kontingentsats for støttemedlemmer.

Ifølge § 5 i lovene påhviler det landsmøtet å fastsette kontingen for følgende år. Det forelå for landsmøtet ingen forslag til endrede satser, men derimot et forslag om å vedta en egen kontingentsats på fem kroner året for støttemedlemmer. Disse vil få årsmelding, men ikke medlemsblad.

Landsmøtet sluttet seg til dette forslaget, og gjorde følgende vedtak, som nå vil gjelde for de neste to åra:

Kontingenen er for medlemmer med fast inntekt ti kroner året. For skolelever, studenter og andre uten fast inntekt er den fem kroner året. Livsvarig medlemskap koster 100 kroner. Disse medlemmene får tilsendt bladet. Støttemedlemmer betaler minst fem kroner året. De får årsmelding og ikke medlemsbladet.

Medlemsbladet koster i abonnement fem kroner året.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenger, kr. 10,— pr. år for dem som har eiga inntekt, og kr. 5,— pr. år for andre. Bladpenger kr. 5,— pr. år. Postgiro 16 378.

Formann: Rakel Sewerien, Stortinget, Oslo 1, tlf. 41.38.10

Kasserer: Ivar Hundvin, Postboks 636, Oslo 1. Tlf. 41.77.00

Lovendringer vedtatt av landsmøtet

23. mars 1969

Landsstyremøtet 5. januar i år tok m. a. for seg lagets lover, som nå har vært uendra i nokså mange år. Det var særlig § 2 (medlemskap), § 3 (landsmøtet) og § 4 (landsstyre og sentralstyre) som var oppe til diskusjon, og som en mente burde endres noe.

Til landsmøtet blei det så fremma forslag til ny formulering av paragrafene 2—4. Men det var bare endringsforslaget til § 3 som innebar noe vesentlig nytt, de andre forslagene var av mindre betydning.

§ 3 har til nå foreskrevet at det skal holdes landsmøte hvert år. Det er også blitt holdt, bortsett fra i den seinere tid da en har gått og venta på stortingsmeldinga om Vogt-komiteens innstilling. Men det er både kostbart og arbeidskrevende for en så liten organisasjon å holde landsmøte hvert år. Møtet kom derfor til at en ikke burde lovfeste at det skal holdes landsmøte oftere enn hvert annet år, men at det i stedet skal holdes ekstraordinært landsmøte når minst 50 medlemmer eller et flertall i landsstyret krever det.

Landslagets lover har etter dette følgende ordlyd:

§ 1 FORMÅL

Landslaget for Språklig Samling vil arbeide for ett skriftspråk i landet og søke å nå fram til dette ved gjensidig tilnærming mellom bokmål og nynorsk. Landslaget er partipolitisk uavhengig.

§ 2 MEDLEMSKAP

Alle som deler det syn organisasjonen har på språkspørsmålet, kan bli medlemmer, direkte eller gjennom lokallag.

§ 3 LANDSMØTET

Landsmøtet, som blir holdt hvert annet år, er øvste myndighet i landslaget. Ekstraordinært landsmøte holdes når 50 medlemmer eller et flertall i landsstyret krever det. Alle medlemmer som har betalt kontingent, kan delta på landsmøtet.

§ 4 LANDSSTYRE OG SENTRALSTYRE

A. Landsmøtet velger ti medlemmer som sammen med sentralstyremedlemmene danner landsstyret. Det velges så mange varamenn som landsmøtet bestemmer. Landsmøtet er øvste myndighet mellom landsmøtene.

B. Landsmøtet velger et sentralstyre

med følgende medlemmer: Formann, nestformann, kasserer, redaktør og tre andre medlemmer. Det velges tre varamenn, helst blandt landsstyrets medlemmer eller varamenn.

Landsstyret er vedtaksført når minst åtte medlemmer er til stede, sentralstyret når minst fem medlemmer er til stede. Fra møtene skal det sendes protokoll til medlemmene og varamennene i landsstyret. Protokollen fra landsstyremøter anses godkjent når det ikke er kommet skriftlig protest innen 14 dager etter at den er sendt ut til medlemmene.

§ 5 KONTINGENT

Landsmøtet fastsetter kontingensten.

§ 6 LOVENDRINGER OG OPPLOSNING

Endringer i lovene krever $\frac{2}{3}$ flertall på landsmøtet. Opplosning kan bare skje dersom $\frac{2}{3}$ flertall på et ordinært landsmøte krever det.

BLI
MEDLEM!

STØTT
SPRÅKLIG SAMLING

Skriv til adresse
postboks 636, Oslo
og be om nærmere
opplysninger.

VAL PÅ LANDSMØTET

Landsmøte i Oslo den 23. mars 1969 valde samrøystes dette sentralstyre og landsstyre, begge med varamenn:

Sentralstyret:

Rakel Seweriin, Oslo, formann
Ivar Grotnæss, Oslo, nestformann
Knut Kvigne, Oslo, redaktør
Alfred Kvalheim, Oslo, kasserer
Olav Tveitan, Oslo
Ivar Hundvin, Oslo
Rolf Theil Endresen, Oslo

Varamenn til sentralstyret:

Magne Aksnes, Nesbyen
Tore Moen, Oslo
Vidar Jetne, Oslo

Landsstyret:

Magne Aksnes, Nesbyen
Jakob Skauge, Eidsvoll
Lars Sødal, Lørenskog
Halvor Dalene, Bø i Telemark
Leif Egerdal, Grålum
Ola Halvorsen, Skien
Tomas Refsdal, Rjukan
Egil Røssaak, Flekkefjord
Einar Tønnessen, Nøtterøy
Torkel Magnusdal, Kristiansand S

Varamenn til landsstyret:

Arne Kielland, Røros
Haldor Heldal, Oslo
Gunnar Mortensen, Oslo
Lars S. Vikør, Nederland
Vidar Jetne, Oslo

Svein Hofseth, Arendal
Arne Engebakken, Gol
Olaf Røinås, Stavanger
Reidar Bækkelund, Brumunddal
Kåre Holt, Holmestrand
Knut Opheim, Lunde i Telemark
Gustav Saastad, Otta
Brynjulf Tangen, Kyrksæterøra
Jon Vidar, Skien
Helge Ytrehus, Lillehammer
Birger Øverås, Kolvereid
P. K. Aamo, Surnadal
Reidar Aavik, Akkerhaugen
Eilif Nordseth, Ramfjordbotn
Håkon Arnljot Bukke, Gjettum

Revisor:

Johannes Fosså, Nittedal

Om *avisa*, «Språklig Samling», vedtok landsmøtet å be sentralstyret å ta opp arbeid med å få ut bladet med 6 nummer i året, eller annan-kvar månad.

Sentralstyret i Språklig Samling :

Fra venstre: formannen, stortingsrepresentant Rakel Seweriin, styremedlem Olav Tveitan, nestformann Ivar Hundvin, styremedlem Ivar Grotnæss og redaktør Knut Kvigne. (Av styret ellers var ikke sekretæren Rolf Theil Endresen og kassereren Alfred Kvalheim tilstede.)

ETT FOLK
ETT SPRÅK

SPRÅKLIG SAMLING

MÅLET I SKOLEN

I den nye Lov om grunnskolen er vedtatt:

Skolestyret fastset for var krins om det til skriftlege arbeid skal nyttast nynorsk eller bokmål.

Når det i en skolekrets blir reist spørsmål om å gå over fra nynorsk til bokmål eller omvendt i skriftlige arbeider, kan det holdes avstemning i kretsen:

Røysting om skriftleg opplæringsmål skal haldast når fleirtalet i skolestyret eller minst $\frac{1}{4}$ av dei som har røysterett i slike saker etter § 30 krev det.

I spørsmålet om hvem som skulle få stemmerett ved språkavstemninger, var det dissens ved Odelstingets behandling 22. april d.å. Skulle det bare være foreldre som har barn under 14 år og som bor i kretsen? Eller disse og alle som sto i manntallet ved siste valg og bor i kretsen? Her er et utdrag av debatten i Odelstinget:

Olav Hordvik: Når eg meiner at det ikkje skal gjerast skilnad mellom målavrøystingar og andre avrøystingar, er det fordi det så vidt eg veit, i så fall vil vera første gong i historia at ein har ulike avrøystingsmåtar i dei ulike saker. Eg meiner at har eit individ røysterett, må det ha røysterett i alle saker som vedkjem krinsen, og her gjeld det eit såpass stort og viktig kulturspørsmål at eg for min del synest alle må kunne vera med på å avgje si røyst.

Anders Sæterøy: Målpørsmålet er ei kultursak og ei miljøsak for alle i krinsen. I mange tilfelle blir

det no slik at røysteretten blir fråteken ho eller han som er høgst interessert i og kanskje har ofra mest for utviklinga av eit norsk kulturliv i krinsen og i kommunen. Ho eller han som kanskje mest veit kva målforma i skolen har å seia, dei skal no bli diskriminerte på denne måten.... Men det er då ikkje nokon fin måte å skapa fred på, dette å ta røysteretten frå ein stor part av folket, i den von å trengja vekk nynorsken på noko lengre sikt.

Kjeld Langeland: Det er to prinsipielle syn som står mot hverandre, og jeg tror at vi som representerer de forskjellige syn, har gjensidig respekt for hverandre, absolutt og fullt ut.

Det ene syn gir uttrykk for den oppfatning at de som skal stemme i spørsmål som gjelder skriftlig opplæring i skolen, skal være dem som ellers har stemmerett ved vanlige valg. Det synet står tre av komiteens medlemmer for.

Flertallet i komiteen står for det syn at dette er et spørsmål som angår barna og foreldrene, og de bygger altså sitt standpunkt på foreldreretten.

Gutterm Hansen: Flertallets framlegg er i samsvar med framlegg fra et mindretall i Vogt-komiteen. Jeg vil gjerne understreke at hele Vogt-komiteen samlet seg om å knesette prinsippet om foreldreretten. Der vi i denne komiteen skiltes, var i spørsmålet

om hvorvidt det skulle være adgang til bare å melde fra om den språkform man valgte, eller om en ville ha opprettholdt systemet med avstemning, men da avgrenset til foreldrene.

Jeg for min del, som tilhørte mindretallet i Vogt-komiteen, gikk sammen med representanten Hovdhaugen, som var det andre medlem av mindretallet, inn for å opprettholde avstemningene, men å avgrense dem til foreldrene. Vi syntes dette var et riktig prinsipp å gå inn for, og jeg vil gjerne nå si at denne saken og den paragraf som her behandles, må ses på som en del av den språkpolitiske linje som Vogt-komiteen samlet seg om. Å rive opp noe av dette nå, vil bety at det er fåfengt arbeid med hele den språkpolitiske linjen som man her forsøkte å legge opp.

Jacob Aano: Eg skal ærleg vedgå at eg har vore mykje i tvil på dette punkt når det gjeld kva som skulle vega mest av to menneskerettar, som vi har vore minte om også i debatten i dag. Den eine er den menneskerett å ha eit syn på målet, at alle i ei bygd har noko å seia når det gjeld språkforma i bygda. Og den andre, at vi trass i dette har ein foreldrerett — foreldra står nærest sine barn, og dei har rett til å ha noko å seia når det gjeld val av mål for barna sine.

Desse to rettane — som eg ser på som prinsipielle — har eg forsøkt å vega mot kvarandra, eg har

Fra debatten i Odelstinget

då funne at trass i at eg kanskje kjenslemessig kunne ha hug til å røysta annleis, må eg vera med fleirtalet i denne saka.

Torger Hovi: Eg vil gjerne seie meg nøgd med at nemnda samrøystes går inn for at det skal vere røystingar i krinsen også når det gjeld målet, og at nemnda ikkje følgjer fleirtalet i Vogt-nemnda om ei innmeldingsordning når barnet byrjar på skulen. Eit slikt system ville så langt frå føre til språkfred i skulen. Tvert imot ville det føre til eit stadig press i dette spørsmålet.

Så langt er eg samd med fleirtalet. Derimot kan eg ikkje vere samd i at røysteretten skal innsnevra til å gjelde berre dei som har born i skulen. Målvalet i skulen er eit så viktig kulturspørsmål i krinsen at flest råd er bør ha høve til å vere med. Eg vil difor frarå at røysteretten blir innsnevra ved målrøystingane.

Einar Hovdhaugen: Eg er ikkje usamd med mindretallet når det ser på val av målform i skolen som eit viktig kulturspørsmål, og val av målform i skolen har hittil vore ei sak for alle røyesteføre i kretsen. Det var i alle fall — og også for meg — ei heilt naturleg ordning tidlegare. Men det synest meg likevel som om situasjonen i dag er noko endra.

Av og til kan eg nok synest at enkelte kanskje prosederer noko langt på dette med foreldreretten, for det er også greitt at foreldreretten ført ut i sin ytste konsekvens fører til anarki. Også foreldreretten må førast inn i ordna former. Men den store språkkomiteen — både fleirtalet og mindretallet — bygde sitt syn på val av språkform i skolen på ein avgrensa foreldrerett. Og personleg har eg eit visst ansvar for den innstillinga som mindretallet kom fram til.

Vi har alle saman akseptert ein avgrensa foreldrerett i og med skolelova av 1959, då vi fekk parallelklassar, som inneber ein avgrensa foreldrerett. Og i og med at vi aksepterte den avgrensa foreldreretten at ein kunne krevje parallelklassar, er det i alle fall teoretisk mogleg at eit fleirtal av dei røyesteføre i ein krets kan velje ei språkform som fleirtalet av dei som har born i skolen er imot. Ut frå dette er eg komen til at den avgrensa røysteretten og foreldreretten som fleirtalet går inn for, er den mest føremålstenlege ordninga, både når det gjeld å skape ro kring skolen, og når det gjeld å mildne motsetningane mellom dei to språkgruppene.

Det er elles mogleg at målavroystingar vil spele ei mindre rolle i framtida enn det har gjort

for vår generasjon. Ved litt større skolar vil vel parallelklassar ofte måtte bli løysinga.

Eg har all respekt for det standpunkt som mindretallet har tatt, og eg meiner det er rett å sjå språkspørsmålet som eit breitt kulturspørsmål. Men for meg fortunar det seg slik, ut frå den avgrensa foreldreretten som vi alle aksepterer i og med at vi har akseptert parallelklassar, at når det gjeld val av språkform i dag, er den mest føremålstenlege ordninga å gi røysterett til foreldre med barn under 14 år og halde på avrøystingsmåten.

Berte Rognerud: Siden Vogtkomiteen har vært trukket inn her, har jeg lyst til å minne om at denne komiteen, som var sammensatt av folk med høyst ulikt syn på vår sprogsituasjon, ble enige om det punktet som gjelder foreldreretten, og den har vært i stand til — i hvert fall ville den forsøke — å føre sprogstriden over i mer fruktbare baner, fjerne unødige irritasjonsmomenter som hindrer en samling av kreftene om vern av hele vår sprogart i alle dens former og erstatte bitter polemikk med løpende dialog.

Jeg tror at hvis vi nå ikke følger opp Vogt-komiteens klare intensioner, hvis vi gjør noe på tvers av dem, vil den striden som Vogtkomiteen i hvert fall var i stand til å gi forventninger om skulle dempes, blusse opp igjen. Jeg vil sterkt anbefale at man her følger flertallets syn. Det er foreldrene som har den fremste rett til å velge sprog for sine barn, og jeg vil ikke være med på å innsnevra foreldrenes rett i den forbindelse.

Rakel Seweriin: Det er framleis mange ulike syn på språkutviklingen i landet vårt, og for mange føles det slik i dag, med den store bevegelighet vi har i befolkningen, at det er ingen løsning å måtte velge mellom bokmål og nynorsk. For politikerne er det et spørsmål om å finne ordninger som så langt mulig tar hensyn til eventuelle mindretall i skolekretssene. Forslaget om at lærebøker skal foreligge på begge målformer til samme tid og til samme pris, og forslaget om å opprette parallelklasser er uttrykk for en slik respekt for mindretallet. Men det blir likevel igjen et mindretall under grensen på åtte, ni elever som ikke får noen parallelklasse.

Personlig mener jeg at målet må være å komme bort fra dette språkskillet i vår norskundervisning. Jeg mener at elever med begge skriftspråk burde kunne gå i samme klasse og der få nytte sin egen språkform og få den respektert. Jeg er klar over at dette vil skape problemer og nye oppgaver for lærerne, men jeg mener at det må være målet som vi arbeider mot.

Forslaget om at både foreldre med barn under 14 år og alle som står i manntallet skulle ha stemmerett, fikk 35 stemmer. Med 51 stemmer ble denne formulering vedtatt (i § 30):

Røysterett i saker om skriftleg opplæringsmål, jfr. § 41 nr. 4, har foreldre, eller forsytar som kjem i staden for foreldre, som

har born under 14 år og som bur i krinsen.

Et framlegg fra Høgre om at avstemningen skulle være bindende for skolestyret, fikk 20 stemmer. Det ble vedtatt at resultatet er bindende for skolestyret bare i tilfelle 40 pct. av de stemmeberettigede har stemt for. Når stemmeretten er avgrenset til foreldre med barn under 14 år i kretsen, vil det i praksis si omkring 20 pct. av alle som har stemmerett.

I skoleloven ble dette vedtatt:

§ 41. Målet i skolen.

I opplæringa skal det nyttast norsk mål etter desse reglane:

1. *I den munnlege opplæringa kan elevane bruke det mål dei talar heime, og læraren skal i ord tilfang og uttrykksmåte ta omsyn til talemålet til elevane.*

2. Elevane skal lære å lese både nynorsk og bokmål. Derfor skal lesebøkene ha nok tilfang på begge mål.

3. Skolestyret fastset for kvar krins om det til skriftlege arbeid skal nyttast nynorsk eller bokmål.

4. Når det gjeld skifte av skriftleg opplæringsmål, skal krinsen seie si mening, jfr. § 30.

Røysting om skriftleg opplæringsmål skal haldast når fleirtalet i skolestyret eller minst $\frac{1}{4}$ av dei som har røysterett i slike saker etter § 30 krev det.

Utsegna frå krinsen er bind-

Over til side 19

SIDEMÅLSSTILEN

Departementet hadde foreslått at «dei to siste åra i grunnskolen skal elevane ha skriftleg opplæring i begge målformer». I premissene var uttalt: «Departementet meiner at elevane må få skriftleg opplæring i begge offisielle målformer i 8. og 9. skoleåret. Kor langt opplæringa skal gå, og korleis ho best kan skipast, er eit pedagogisk spørsmål.»

Kirke- og undervisningskomiteen i Stortinget uttalte i sin innstilling:

Fra lærerorganisasjonene og fra andre er det kommet en rekke uttalelser som frarår at en gjør den skriftlige opplæring i sidemålet obligatorisk for alle elever. Det er i denne forbindelse pekt på nødvendigheten av et grundig forsøksarbeid før regelen eventuelt lovfestes.

Slik språksituasjonen er hos oss med to sideordnede målformer, og også med tanke på den videre skolegang, ser komitéen det som ønskelig at elevane de to siste år gis skriftlig opplæring i sidemålet. Komitéen er imidlertid enig i at med det undervisningsopplegg en i dag har, kan det resultere i pedagogiske problemer som regelen lovfestes. Komitéen vil derfor foreslå at ordet «skriftleg» går ut av lovteksten og videre at det inntas en ny regel som gir departementet anledning til å fastsette nærmere regler for slik undervisning. Komitéen ser den skriftlige opplæringsform som den normale, men mener at departementet bør finne frem til alternative skriftlige opplæringsformer som mer er tilpasset de forskjellige elevgruppers forutsetninger. Videre mener komitéen at departementet må overveie om det bør legges større vekt på litteraturen, orientering om språksituasjonen og bakgrunnen for den, samt kjennskap til de viktige målmerker i sidemålet.

Dette ble vedtatt:

Se neste side

ÆRESPRIS TIL ELLING M. SOLHEIM

Når eg vil få lov å takke Elling Solheim for innsatsen hans, er det ikkje bare for diktinga, men for heile hans innsats i det som vi med ei vid nemning kallar kulturlivet, sa lektor Jakob Skauge da

Fra venstre ser vi professor Bjarte Birkeland, redaktør Knut Kvigne, stortingsrepresentant Rakel Seweriin og lektor Jakob Skauge da gava til Elling M. Solheim, i senga, ble overrakt.

Over fra side 7

VEDTAK

Dei to siste åra i grunnskolen skal elevane ha opplæring i begge målformer. Departementet fastset dei nærmare føresegner for slik undervisning. Eleven avgjer sjølv kva hovudmål han skal nytte.

**Språklig
Samling
trenger din
støtte og stønad**

han leverte Elling M. Solheim gåva frå Språklig Samling, et litografi. I norsk kultur har vi noe som vi kallar Wergelands-lina. Nøkkelordet i denne lina er sympati, evne til å solidarisere seg med andre, til å oppfatte alle menneske som likeverdige, til å sjå noe verdifullt i alt som er til. Alt stort og verdifullt i norsk kulturliv etter Wergeland har sitt utspring i denne lina. Her vil eg også plassere det språkreformarbeidet som Ivar Aasen og Knud Knudsen gjorde opptaket til, og som vi etter fattig evne prøver å føre vidare. Og her vil eg plassere Elling Solheim, både for diktinga hans og for det språket han har nytta. Idémessig har diktinga hans samanheng med den tidlige romantikken, som var levande oppatt med å peike på at alle menneske har felles særmerke, og at det difor er løgn å inndele menneska i høge og låge. Romantikarane slo med diktinga si eit slag for menneskets verdighet, og det same har du gjort, Elling Solheim.

Når du bruker di heimbygds språk, så følgjer du bare den lina heilt ut. Å sette hederlighetsstempel på småmannens språk er også, i vidaste forstand, å slå eit slag for menneskets verdighet. Vi i Språklig Samling føler at vi står på line med deg. Vi var ikkje sikre på korleis du ville stille deg til vår organisasjon, om du ville gå med på at det var ein samanheng her, og vi var difor glade da du svarte oss at du ville ta mot vår litteraturpris. Du svarte at det var ei ære og glede for deg. Åra og gleda er sjølsagt på vår side. Det er slike diktalar som du som viser oss at vi har rett til å drive arbeidet vårt, og gir oss tru på det.

„Samnorskens gjør vort sprog fattigere“

Av Gutorm Gjessing

Hvor ofte har vi ikke hørt dette argumentet! Yndlingsprovet var vel opphavlig dette foraktelige, vesle ordet «høve», «som jo kan bety alt mellom himmel og jord.» Strengt tatt var kanhende ikke forakten for «høve» heilt objektiv, for særlig i sammensetninger som «tilhøve», «samhøve» o. l. hjelper det unektelig til å nyansere bruken. Men det er nå engang ikke det vesentlige heller. For i alle språk treffer en ord som kan bety ulike ting. Det er bare å slå opp i et engelsk leksikon t. d. på ordet «jack». Et av mine leksika oppgir 23 ulike tydninger fra ymse, delvis sterkt ulike livsområde. Ja, tilmed «Gyldendals blå» har ei mengd ulike tydninger, fra «ung fyr» via «donkraft», «lærflaske» til et bestemt slag brødfrukttre og «skrubbhøvel»! A propos, — på konservativt riksmål må en bruke det ene ordet «forskjellige» for disse tre orda, «ymse», «ulike», «skilte» med klart ulike tydninger (parallelt med svensk: «ömse», «olika», «skilda»). Så det er ikke i alle enkelthøve heller at «samnorskens gjør vort sprog fattigere». Dessuten er det jo ingen radikale bokmålsfolk som vil nekte folk å bruke andre ord, som t. d. «tilfelte». Ved sida av «tilhøve» er «forhold» mye brukt. Men, som sagt, slikt er ikke avgjørende heller. Det avgjørende er reit prinsipielle fenomen.

I den konservative riksmålspropagandaen har engelsk stundimellom spilt ikke lita rolle som mot-

vekt mot den språklige utarminga det radikale bokmålet skal være skyld i. Den store «Oxford Dictionary» inneholder da også meir enn 240.000 hovedord og med avleinger og sammensetninger kommer en opp i ikke mindre enn 415.000 ord. Det er vel da snautt tvil om at engelsk er rikere enn norsk. Men hva er det som gjør engelsk så rikt? «Oxford Dictionary» gir delvis svaret på det og, for det store fleirtall av ord er av latinsk eller fransk opphav; en har rekna ut at bare omlag 20% er germanske. Den enkleste løysinga er med andre ord at moderne engelsk er en syntese av germanske og romanske språk. Til inn på 1300—1400-åra hadde England to skilte språk. Overklassa brukte normannerfransk, underklassa fleire ulike middel-engelske målføre. Først i siste halvpart av 1300-åra møter vi de første forfatterne som skriver engelsk, som Langland (Langley) og Chaucer. Men den eneste store prosaforfatteren i 1400-åra, Sir Thomas Malory skrev ennå fransk («Le Morte d'Arthur», 1485).

Det germanske innslaget i moderne engelsk skriver seg og fra fleire ulike kjelder, dels fra anglisk, saksisk og jysk (Kent) gjennom de ymse målføre som oppsto etter hvert, dels fra gammeldansk og gammelnorsk i Nord-England i vikingtida. Det romanske skriver seg dels fra normannerne, dels — og ikke minst — fra latin gjennom presteskapet. Det engelsk vi kjen-

ner idag er med andre ord en syntese med ingredienser henta fra mange ulike kjelder. Og det syner klart nok at tilmed så ulike språk som romanske og germaniske kan inngå i en språklig syntese. Begge språkgruppene er rett nok indoeuropeiske språk. Mellom t. d. finnlandsk-svensk og finsk er det trulig ikke mulig, fordi språka hører til heilt ulike språkætter (indoeuropeisk og finsk-ugrisk). Det avgjørende er her ikke ordtilfanget, for finsk har mengder av gamle, svenske lånord. Det avgjørende er at det overhodet ikke er noen skyldskap mellom språkstrukturene.

Men vi er ikke ferdige med engelsk ennå. Det illustrerer nemlig en viktig ting til. Både fransk og latin blei alltid fremmedelement i England. Og etter hva britiske vitenskapsmenn forteller meg, blir romanske ord ennå idag gradvis puffa ut og erstatta med ekte engelske. Om dette er rett, syner det at tilmed etter hundrer av år har normanner-fransen og latinen ikke fått virkelig heimstamnsrett. Det syner altså hvor djupt de nasjonale språkrøttene stikker i engelsk jord, hvor lenge de holder fram med å sende livsdugelige spirer opp gjennom den fransk-latiniske overflata. Og det syner på samme tid det fleire språkgranskerer, m. a. den kjente danske Otto Jespersen, har hevdat språkfornyinga ikke kommer fra overklassa, men fra folkedjupet sjøl. Dette belyser jamvel et anna

argument fra riksmålsfolket siste, nemlig at «dikterne former sproget». Men det er ikke rett. Dikterne er kunstnerne, musikerne, som spiller på det instrumentet folket sjøl har gitt dem. Men de er ikke instrumentmakerer.

Skriftspråket i Norge var aldri så dansk som i 1800-åra. Leser en forfatter fra 1600—1700-åra finner en støtt særnorske ord og vendinger. D. A. Seip skreiv om norske særmerke hos Holberg og Hans Egede, Alfred Jacobsen om «Norskhet i språket hos Petter Dass». Det vrimer av norske vendinger hos Hans Lilienskiold, for bare å nemne noen. Men utetter forrige hundreåret forsvant de til fordel for reint danske, både i ordtilfang og språkstruktur. Skriftspråket i Norge har faktisk aldri vært så «pære dansk» som omkring siste hundreårskifte. Reaksjonen kom tidlig. Allerede i 1835 skreiv Henrik Wergeland, «Om norsk sprogreformation», friskere og radikalere enn svært mange radikale bokmålsfolk idag. Asbjørnsen og Moe gjorde en stor innsats. For ikke å snakke om kjempeverket til Ivar Aasen. K. Knudsen og Nordahl Rolfsen skal nå heller ikke være glømt. I 1898 kom framlegget fra J. Aars, S. W. Hofgaard og Moltke Moe til det første virkelige brottet med dansk. Det danna stort sett grunnlaget for rettskrivinga av 1907. Men ingen som overhodet er interessert i norsk språkutvikling i dette hundreåret har lov til å skulke unna lesinga av arbeida til Moltke Moe (Saml. Skrifter I—III; Inst. for Sml. Kulturforskn. Serie B-I, VI og IX, Oslo 1925—27). Det var samnorskmannen Moltke Moe som forma uttrykket «sammenflyting» av bokmål og nynorsk.

Jeg nemner dette fordi riksmålsforkjemperne har lagt vekt på stilrikdommen i riksmålet, den semantiske skilnaden mellom slike ord som «kold» og «kald», «hård» og «hard», «ond» og «vond». En «kold skulder», men «kaldt vær», «hårdt prøvet», men «hardhaus», «ond samvittighet», men «vondt i benet» osv. Til et godt stykke inn i dette hundreåret hadde det bare «kold», «haard» og «ond» i alle tydninger, på samme måten som nynorsk bare har «kald», «hard» og «vond». Det er presset fra nynorsken og målføra som har tvinga denne semantiske rikdommen inn på riksmålet. Her ser en derfor nettopp verdien av «sammenflytinga».

Når riksmålsfolk snakker om purismen i radikalt bokmål, er det fordi de er så vane med sin egen purisme, at de ikke ser den. For det må jo være lett synbart for alle «der har Øjne at se med, og Øren at høre med» for å sitere Skriften, at radikalt bokmål som suger til seg ordtilfang fra den mangfelte rikdommen på målføre vi har, vil kunne gjøre språket vårt støtt rikere, meir variert og nyanserikt. Men så er dét gale óg, i det minste for somme riksmålsfolk. Redaktør Knut Böckman i «Morgenbladet» gjorde meg for ei tid sia den ære å plasere meg som «Navn i fokus»: «Han trodde på samnorsken, og gav seg til å skrive et herlig sammensurium av snirklet embedsmannssyntaks fra århundreskiftet, isprengt gloser og former hentet delvis fra Bjølsen, delvis fra Spjelkavik». Uten fare for å risikere noen injurieprosess, trur jeg nok jeg tør si at den «snirklede embedsmannssyntaks fra århundreskiftet» er ei mild overdriving fra Böckman si side.

Så om en hamrer eller hamres, likefullt så skal det jamres!

Dersom de konservative riksmålsfolka i «Riksmåls forbundet» ville gå så langt til møtes som nynorskfolka har gjort, hadde vi i dag hatt et norsk språk som hadde et imponerende ordtilfang og stor nyanserikdom. I siste nr. av «Språklig Samling» har Torkel Magnusdal en artikkel, «Korrekt nynorsk» som syner det. Det er idag ikke stor skilnaden på virkelig radikalt bokmål og moderne nynorsk. Så det er ikke å undres på at «Noregs Mållag» nå sier, hit men ikke lengre!

* * *

En parentes til slutt: Siste nr. av «Språklig Samling» har en annen artikkel av Magnusdal, der han gir meg en hyggelig komplimang fordi jeg bruker radikale former «iallfall i de artiklene han skriver i Dagbladet.» Ikke nok med det, men takka være en tollerant redaktør har jeg tilmed fått bruke de radikale formene mine i «Ordet». Men da skal jeg si det blei brann i rosenes leir! Ellers har jeg radikalisert språket mitt smått og pent heilt fra slutten av 1920-åra som ung student. «Jeg kommer til å ligge foran de offisielle rettskrivningene helt til hunkjønnsformer og norsk verbalbøyning blir gjennomført», har vært programmet mitt sia den gangen. Da 1938-rettskrivinga kom, sa kollegene mine: «Den har da Gjessing skrevet i flere år!» Ikke uten en viss ironi.

ALF HELLEVIK – 60 ÅR

Av universitetslektor

Finn Hødnebø.

En av vår tids fremste nordisk-filologer og beste kjennere av norsk språk, ordboksredaktør **Alf Hellevik**, fyller 60 år 28. juni. Han hører til den seige slitertypen som så og si med tomme hender greide å skaffe seg en akademisk utdannelse midt i de elendige mellomkrigsåra. Ikke var det så overvettes mange heller fra arbeider-, fisker- og bondemiljø som hadde utsikt til en akademisk eller vitenskapelig løpebane, uten å ta hardt i.

Som vestlandsk bondegutt begynte Hellevik som fisker, møllerdreng og teglverksarbeider, alt etter som. Men så brøyt han overtvert, tok middelskole og gymnas på halve tida, og deretter embetseksamen med utmerkede karakterer, hovedfag norsk. Siden fulgte studieopphold i de andre nordiske universitetsbyer, Uppsala, København, Århus, Lund og Helsingfors. På den måten skaffet han seg grundige kunnskaper om våre søsterspråk i Norden. Etter krigen kom han med i redaksjonen av den store «Norsk Ordbok», og har sittet som hovedredaktør av dette verket siden 1948.

Som fremtredende nynorskmann har han naturligvis måttet avtjene sin verneplikt i diverse organisasjoner, sekretær i Det norske Samlaget 1946–50, styremedlem fra 1953, styremedlem av Studentmållaget i 1937 og i Noregs Mållag 1946–47. Særlig har Samlaget gjennom mange år visst å dra nytte av Helleviks arbeidsvillighet og

Ordboksredaktør Alf Hellevik.

viten, og naturlig nok var han en av dem som redigerte det store 100-årsskriftet for Det norske Samlaget ved jubileet 1968.

Siden 1962 har Hellevik vært medlem av Norges almenvitenskapelige forskningsråd og lagt ned mye arbeid på å styrke den humanistiske sektor. Han har vært særlig åpen for de nye muligheter som den moderne databehandling gir også de humanistiske fag.

Det viktigste ombudet er likevel Norsk Språknemnd, der Hellevik har vært virksom så og si fra unnfangelsen. Han var medlem av den nemnda som i 1949 arbeidde ut framlegg til en språknemnd og konsulent for departementet til saka var brukt i havn. Siden 1952 har han vært medlem av Norsk Språknemnd, det meste av tida

alternerende formann og nestformann.

Språknemndas første og viktigste oppgave var å legge fram forslag til en ny læreboknormal som kunne gi skolen sikrere retningslinjer for målbruken og samtidig legge til rette mulighetene for en ytterligere tilnærming av de to offisielle språkformer i Norge, en kongstanke i norsk måldyrking og språkpolitikk gjennom mer enn 100 år. Oppdraget var i virkeligheten en kjempeoppgave. Brorparten av jobben falt på arbeidsutvalget, i første rekke Hellevik sammen med professor D. A. Seip og dosent Einar Lundeby.

Det er få som kjenner til det kolossale arbeid som ble prestert i de forberedende faser, før framlegget kunne redigeres og presenteres; først innsamling av materiale fra bokmåls- og nynorsklitteraturen, avisene, talespråket og dialektene, dernest behandling og vurdering av dette stoffet, som sikkert burde ha vært enda større, om tida hadde tillatt det. Resultatet av all gransking, drøfting og finsikting ble «Framlegg til ny læreboknormal 1957», som altså Hellevik må bære en stor del av ansvaret for.

Aldri har en rettskrivningsreform hvilt på et tryggere grunnlag, aldri før har det vært gjort liknende forarbeider, og aldri har problemene vært drøftet mer inngående enn ved denne revisjonen. Framlegget søker å imøtekomm de fleste rimelige krav uten å tape den nødvendige fasthet, det er vitenskapelig godt underbygd, og det gir perspektiver til det videre siktemål for visstnok alle språkorganisasjoner: å legge grunnlaget for enhet og samling av norsk språk — før eller seinere.

Fra konservativt, og særlig reaksjonært hold har framlegget vært kritisert og til dels søkt latterliggjort, ofte med billige effekter. Det ville være synd om slike krefter skulle greie å forkludre og kanskje rive ned det som så møy-sommelig og veloverveid er satt i stand. Det ville sette arbeidet med odling av vårt morsmål årtier tilbake.

Helleviks innsats i Norsk Språknemnd har forøvrig et langt videre perspektiv. Han har strevd iherdig for språklig samarbeid både på norsk og nordisk grunnlag, ikke minst på hans initiativ er der i dag et intenst og fruktbart samvirke mellom alle de nordiske språknemndene. De nordiske land trenger å arbeide i fellesskap, også på det språklige feltet, dersom de skal kunne greie å bevare sin identitet.

Men egentlig er Hellevik ordboksmann og leder til daglig det nynorske ordboksinstitutt på universitetet på Blindern. Han er hovedredaktør av den stort planlagte «Norsk Ordbok» som kunne presentere seg med bind I (A—doktrinær) i 1966. Denne ordboka, som bygger på nynorsk litteratur, nynorsk normalmål og alle landets dialekter, vil bli den største og fyldigste ordbok her til lands når den en gang foreligger. Arbeidet støtter seg til millioner av belegg fra skrift og tale, og kvaliteten i det som hittil er publisert, er udisputabel. — Også på ordboksfronten arbeider Hellevik for samling av kreftene. Blant Vogt-komiteens sprengstoff ligger det en enstemmig tilrådd plan for samling av de store vitenskapelige ordboksverk, i det vesentlige koncipert av Hellevik. Hans idé er å få i gang et progressivt og ra-

sjonelt innsamlings- og forskningsarbeid av vårt ordforråd, det trykte og talte ord. Med de små midler som nå disponeres, er vi ganske snart et u-land på dette området.

Med sin maurflid har Hellevik rukket over atskillig annet. Han har bak seg en utstrakt foredragsvirksomhet, ikke minst i NRK, ustanselig på farten for å lære folk «god norsk». Mange av hans småskrifter og artikler handler også om det. Han har forsynt skolen med kurser, lærebøker og ordlister, alt instruktivt og greit. Det siste produktet i så måte er en samling av radiokurset Norsk på ny, utgitt i bokform 1968. Så morsomt og pedagogisk riktig som stoffet i denne boka er behandlet kan en uten å blunke spå den en lys framtid. Den bør øyeblikkelig tas i bruk av alle som har den minste vanske med nynorsk, spesielt skolelever.

Alf Hellevik er en ubestridt fagmann på sitt vide område, med grunnsikre kunnskaper og stor evne til å praktisere sin filologi. Hans vennlige, tålmodige og likevektige vesen, den saklige argumentasjon og respekten for andres synsmåter har gitt ham en framskutt plass på flere fronter. I de mange eksplosjonsfarlige øyeblikk i norsk språkdebatt, både i Språknemnda og hjemme på nynorsk-kamerset, har det vært en lykke for oss at Hellevik har stått hos — med kaldt hode har han manøvrert som en klok feltherre.

Av de viktigste arbeider som Hellevik har utgitt, skal nevnes:
Om tonelaget i Fjalermalet, 1939
Om tilhøvet mellom skriftmål og tale-mål, 1945
Nordisk målrøkt og norsk målreising, 1945

Viktor Rydberg og norsk målreising, 1946
Omstridde språkspørsmål, 1953
Vestjydk stød i lys frå andre apokoperande dialekter, særleg norsk, 1956
På skattegraving i vårt eige mål, 1956
God norsk i skrift og tale, 1956
Svar på kritikk av Framlegg til ny læreboknormal, 1957 (sammen med Einar Lundeby)
Lånerordproblemet, 1963
Skriftspråk i utvikling, 1964 (sammen med Einar Lundeby)
Nokre synspunkt på talemålsnormering, 1966
Ordskattar. Nynorsk leksiografi i 100 år, og
Menn eg minnest, begge i boka «Det norske Samlaget 1868—1968
Norsk på ny, 1968.

Han har dessuten oversatt fra gammelnorsk til nynorsk, Kongespegen, et av norsk middelalders merkeligste verk.

Lærebøker i skolen

Etter forslag fra Kirke- og undervisningskomiteen er vedtatt et nytt punkt i Lov om grunnskolen:

«Lærebøker som blir nyttet i skolen, må vere godkjende av departementet. Lærebøker i andre fag enn nosrk må ligge føre til same tid og til same pris både på bokmål og nynorsk. Departementet kan gjøre unntak frå desse reglar.»

Stortingskomiteen understreker at det er nødvendig å bedre lærebokssituasjonen. Forslaget har visse økonomiske konsekvenser, uten at en har full oversikt over disse. Komiteen understreker at håpet om større forståelse og forsonlig-

ELLING SOLHEIM – KUNSTNAREN OG ORDET

AV professor dr. philos. Bjarte Birkeland

Det er lett å setja merkelappar på folk, på diktatarar ikkje minst. *Ein* er tendensdiktar, ein annan idyllkar, ein er havdiktar, ein annan skogdiktar. Og Elling Solheim er skogdiktar og arbeidardiktar. Skogsarbeidarens harde kår var utgangspunktet hans den gongen han debuterte i 1934. Dette var hans røyndom, og den skreiv han om. Jamvel i dei siste samlingane hans, blitt til på sjukesenga, fins det ein fjern sus av skog og minningar av kvae på sterke arbeidsnevar, og av slitet på magre småbruk innpå skogen.

Men den sosiale grunntonen i Solheims dikting har lite av det opprør i seg som vi gjerne tenkjer på med arbeidardikting, enda han sjølv (fødd i 1905) voks opp i mellomkrigstida med veldige sosiale

het i språksaken må bygge på vilje til å øve rettferdighet overfor begge språkgrupper, og ser kravet om lærebøker på begge målformer i grunnskolen som et rimelig rettferdskrav. Ut fra dette kan de forholdsvis begrensete økonomiske konsekvenser ikke veie altfortungt. Om nødvendig bør det etableres en økonomisk garantiordning.

Departementet må finne fram til bedre godkjenningsordning enn den en har i dag, og dessuten undersøke muligheten av å opprette et rådgivningsorgan for kommunene når det gjelder valg av lærebøker.

og politiske brytningar i hans eigne heimegrender på Ringerike. Framtidsperspektivet hans er meir ein draum og ei von enn eit krav.

Det sterkaste draget i «arbeidardiktinga» hans er solidariteten med hans eige folk, eit folk av slitarar — og av drøymarar. Attegløyma Inger Dotten, ein gong ung og vakker, krøkt under strevet på ein liten gard. Jon spellemann, som vart funnen stivfrosen ein vintermorgen med fela i armane.

... han fekk'a med i kista
da han drog på himmelfær'.
Vårherre ville kanskje be
han spelle
slåtter der
når engledansen går i
stjerneskjær.

Arnulf Øverland hadde eit opeauge for verdiane i denne diktinga: «... det som Elling Solheims poesi måtte mangle av formell fullkommenhet, har den til gjengjeld i indre varme. Dette er hans styrke.» Det er dette som har gjort han til den «folkets skjald» som Henrik Wergeland drøymde om å bli. Det er ingen slump at Elling Solheim sjølv har ein varsans for verdiane i diktinga til Johan Falkberget.

Men varmen i Solheims dikting gjeld ikkje berre hans eige folk; den blir nort av ei allmenn livsholdning og er ikkje avgrensa til eit tidsbunde miljø. Naturen er undergjeven dei same strenge kår

som menneska, og kallar derfor på liknande kjensler hos diktaren. Tjøra blir ikkje berre eit stoff, vunne ut or tyriota, men har gjennom hundreår vore

... livsstrømmen i treet
som stridde for livet
i Synnaåsen.

Veronikaen er hans blomster som lever trassig på grensa til vinterdøden.

Samstundes har naturen i Solheims dikting ein lys tone av sol og sommarvind over breie bygder og skymings-løyndomar ved fisketjenn inne i skogen, og går i så måte inn i ein sterk og levande Austlands-tradisjon frå Asbjørnsen og Moe fram til Wildenveys «hjembygdssanger» og Ingeborg Refling-Hagens bjørkeangande Hedmarksvers. Sams med den sistnemnde har han også den språklege nyskapringa i poesien. Ingeborg Refling-Hagen var den første flatbygddiktaren som tok målføret i fullt bruk i seriøs dikting med «Je vil hem att» (1933).

Elling Solheim er ein språkleg mangfreistar som har skrive på fire variantar av norsk mål: tradisjonelt bokmål og nynorsk, radikalt «bokmål» og målføre frå Ringerike. Og han har skrive gode dikt på alle desse variantane. Men ingen lesar kan vera i tvil om at det er når Solheim frir seg frå skriftmåltradisjonen, at han når høgast som kunstnar. Her blir fotslaget frå store forgjenga-

rar borte, tradisjonelle klisjear som elles kan skjemme einskilde dikt, finst ikkje her. Lesaren kjenner både at dette er diktarens eigne ord, i personleg meinings, og at diktaren lettare kjem natur og menneske inn på livet gjennom ord som høyrer den norske kvar-dagen til — utan poetisk om-skriwing.

Det er ingen særleg vanske å «poetisere» skogsarbeidarens måltid ved nyingen. Men hos Solheim lyder det presist, sant, fortetta:

Brennsterk kaffe
flesk på glo
Røyk i aua,
iskald sno.

Denne sansen for det røynlege blir elles sterkare etter kvart, og er kanskje styrkt av han eiga livs-røynsle gjennom snart ein manns-alders sjukelægje. Det gjeld eit dikt om «Dine hender», grådige, sterke, varme — og mine, tapande, bivrande, drøymande, som «fanger månestråler».

Det er som diktarens maktløyse forløyser ei indre evne til å komattinga inn på livet gjennom naken sansing. Den blå muggen han ikkje kan nå, er eit lysvedunder, frå morgonstunda til den stille nattetimen når den gylne hanken «gløder... inne i mørket». Opplevinga blir ei skapingsakt som diktaren utfører kvar einaste dag, slik barna gjer det.

Den opne varmen, det utover-vende i heile Solheims dikting, kjem naturleg nok meir i bakgrunnen med åra, medan diktaren i heldige stunder greier å gje stoffet eller situasjonen ei indre glo. Gjennom detaljen kan han opne for eit uventa perspektiv i eit fireliners dikt.

Hesten forsvinner
og traktoren overtar,
men den ber ikke
om brødkalk ved døra.

I den seinare diktina hans merkar vi ei spenning mellom draum og røyndom, sprungen ut av diktarens eigen situasjon. Når massingbjølla minner han om farne dagar, om hest som brøyter seg fram i lyse vinterskogen, og sprakande nying, om sildrande klang i mørket: «nå kommer han far», så bryt diktaren av:

Vekk itte det som sover
herinne
i brystet mitt.

Og den lyse draumen om furuskog blir tverrhoggen — og samstundes intensivert — av morgon-replikken frå søster Gunnhild i sjukerommet.

Litt mere Furunål i vaske-rommet — ikke sant?
To dråper — synes du?

Men kanskje ingen stad får Solheims evne til tragisk kontrast den sterke verknad som i dette diktet:

LAGNAD

Han var den sprekaste karen
je kjente.

Snøgg som en eld.

Der slapp du å vente.

Kom'n på dansen der ungdommen
stimla,
frikar han gikk
og drakk så det svimla.

Jentene ble så underlig stille.
Det bivra og skalv.
Han fekk den han ville.

Nå ligger'n storøgd i senga og
venter.
Itte på brennvin.
Itte på jenter.

(Synnali, 1958).

Kva seier ikkje dette ordknappe diktet? Det er frikarens bitre lagnad — og samstundes spennet i vårt eige liv framfor døden, i veldig fortetting.

Vår felles kulturarv

Gymnasrådet har elve medlemmer frå den høgre skolen. Tiltrådinga frå Vogt-komiteen er handsama i plenumsmøte og fråsegn sendt Kirke- og undervisningsdepartementet den 12. oktober 1966. Når det gjeld språkform i skolen uttaler Gymnasrådet m.a.:

«Gymnasrådet mener at valget av språket i skolen stadig først og fremst må sees som et fellesanliggende som ikke bare angår forldre som har barn i skolen. Det er i høy grad et allmennkulturelt spørsmål som alle må ha interesse og ansvar for. Gymnasrådet kan ikke se at det er særlig demokratisk at slike spørsmål avgjøres av en bestemt gruppe alene — i dette tilfelle foreldrene, det demokratiske er at de folkevalgte organer tar avgjørelsen. Det er også

lite trolig at en slik ordning som komitéen foreslår, vil skape mindre strid. Foreldre vil lettere bli utsatt for pressgrupper enn de folkevalgte organer. Gymnasrådet vil derfor tilrå at den nå gjeldende ordning blir opprettholdt.

Gymnasrådet stiller seg også tvilende til ordningen med at det kan kreves opprettet parallelklasser. Det må antas at fellesklasser av elever med ulik språklig bakgrunn bedre vil fremme det samarbeid og den toleranse som departementet så sterkt understrekker i foredraget til den kongelige resolusjon av 31/1-1964. Barn er mer samarbeidsvillige og tolerante i disse spørsmål enn deres foreldre. Det bør ikke opprettes unødige skillelinjer i kameratmiljøet, som barna er så sterkt knyttet til. Det kan her vises til gymnas, der det ikke byr på særlige problemer at der i en og samme klasse går elever med forskjellige hovedmål. Det gir språklig utbytte for begge parter, og det skaper uten tvil mer språklig forståelse og toleranse. I folkeskolen skulle heller ikke slike blandede klasser skape store problemer. Her har en erfaringer fra de fådelte skoler, en legger mer an på gruppearbeid, liksom ordningen med ulike kursplaner forutsetter en metodikk som tar hensyn til ulike grupper. Gymnasrådet mener derfor at en heller bør forsøke med blandede klasser enn å isolere elever som har et annet hovedmål enn flertallet, i egne klasser.»

Ett av medlemmene i Gymnasrådet reserverte seg og ville «gi de enkelte foreldre og deres barn større frihet og medbestemmelsesrett».

— FRAMOVER —

*Glede og otte bivrer i bringa
framfor det store frigjøringsverket
vi har fått å fullende:
Språklig samling.*

*Lang og kvass har strida vært
og vil kanskje bli det.
Blanke viljer og stridbare sinn
må brytes.
Men målet er nærmere enn før.
Vi ser leia vi har å fare.
Langt der ute renner alt ihop
og blir ett.*

*Det klinger djervt frå vestlandsfylkingen:
Vi står på rettens grunn!*

*Langt og tålsamt ljomer det i østlandsskogene,
jalmer hardt fjellimellom
og bæres vidt på båresus og havarm
frå sør og nord.*

*Opp av det hele løfter landet seg
med nordlyskrone.
Sunnsprengt og mangeslungent,
men knyt sammen med tusen band.
Land og by — sentrum og vidde.
Ut i øygarden og langt til havs
rekker budet fram:
Nå er tida inne til sameining.*

*Språklig samling.
Det er dit vi skal.
Blankt og kvasst.
Ungt og varmt.
Klart til lov og rett.
Rikt og strømmende for skalden.*

*Spit og spott biter ikke på den
som bærer framtida i bringa.*

Elling M. Solheim.

Det gjelder språket vårt

Av Jakob Skauge

I en polemikk med «Dagbladet», kom lektor Jakob Skaue med et sluttinnlegg som ikke fikk plass i bladet.

Det setter imidlertid fingeren på så vesentlige sider i dagens språkdebatt at hos oss skal den så gjerne få plass.

Dagbladets «attpåleder» 28.2 er i forma ei oppfordring til alle parter om å vise måtehold og samarbeidsvilje. Men realiteten i lederen må for den vanlige leseren fortone seg som en reprimande til Noregs Mållag: Det er Mållaget som er stivnakka og kverulantisk fordi det ikke vil samarbeide med Riksmålsforbundet på dets premisser.

Her trengs ei oppklaring. Hva er Riksmålsforbundets premisser, og går det an å samarbeide på dem? — Først ørlite forhistorie: Etter en presskampanje som jeg skal la være å karakterisere, har Riksmålsforbundet komme langt i noen sektorer. Det har fått makta i høyrepressa og storkapitalen, det har greidd å skremme en god del forfattere til å forringe språket sitt. (Willy Dahl etter referat i Dagbl. 27.2.), og det fikk «målmannen» Helge Sivertsen til å gi etter for presset ved å nemne opp Vogt-komiteen. Men, som det alltid går når et unnvikende demokrati gir etter for presset: Presset blir bare sterkere, og tar form av ultimatum og diktat: Vi vil ikke

forhandle og samarbeide viss vi ikke i førvegen får garanti for at vi får alt som vi vil ha det. Slik er tonen i Riksmålsforbundet nå.

Dette kan dokumenteres. I Riksmålsforbundets merknader til Vogt-komiteen heiter det, s. 16, at «— forbundet vil overveie å trekke sine representanter tilbake —» viss ikke bokmålet blir ført tilbake til den konservative varianten av rettskrivinga av 1917. Ordet «overveie» gir en veslefinger til diplomatisk tautrekking, en slags gestus til vanlige former i ei demokratisk forsamling, men på s. 12 fins ingen slik veslefinger: «En tilhenger av radikalt bokmål kan, av de foran angitte grunner, ikke godtas som bokmålsrepresentant.» Dette er de vilkår de stiller for samarbeid med andre i et språkråd.

Riksmålsforbundet vil altså opptre som enetalsmann for alle som ikke bruker nynorsk, for alt som kaller seg bokmål. Fins det i språksituasjonen rettkommen dekning for ei slik holdning? — Det er umulig å finne noe eksakt mål for folks språksyn. Galluper har vært forsøkt, men de er lite å bygge på, for ingen gallup kan omfatte saka i sin fulle sammenheng. Den vil enten ensidig peike på det målet (ei språkform i landet) som det er ønskelig å nå, eller like ensidig på de midla (språkformene) som er nødvendige for å nå målet. Folk som ikke har et gjennomtenkt språksyn (og hvor mange har det?), vil svare for-

skjellig alt etter hva del av saks komplekset de blir presentert for.

Det var ikke uten grunn at høgsterettsjustitiarius Emil Stang, da han i en angket blei spurta om vi burde ha folkeavstemning om språket, svarte: «Jeg kan neppe tenke meg noen sak som er mindre egnet for folkeavstemning». Mot Riksmålsforbundets «riksmålsvennlige» galluper i det siste kan anføres at det i 1947 var en gallup som viste 80% for samnorsk. Men den galluppen koncentrerte seg om målet og gav ingen smakebiter på midla. Så begge deler er lite å bygge på.

Den beste indikatoren er de avgjør som blir tatt av våre folkevalte representanter i herred- og skolestyrer, for de er nødt til å se saka i sammenheng, og de må handle under ansvar. Hva sier så de? I herredstyra er det markert framgang for de såkalla «nøytrale», dvs. de herreda som stiller seg likesæle til språkform i administrasjonen og er villige til å ta mot skriv både på nynorsk og bokmål. Prosenten av nøytrale har, rekna etter folketallet i herreda, stege fra 43 i 1940 til 67 i 1964. En må være forsiktig med å tolke noen samnorsk vilje inn i disse talla, men det bør være tillatt å tolke talla slik at sympatiene for ekstreme standpunkt, for konservativt nynorsk og riksmål, har minka.

Den vanligste indikatoren er prosenten av barn som bruker de ymse målformene. Her ser vi bort fra de ca. 20% som bruker nynorsk. For «bokmålsbarna» såg fordelinga mellom radikalt og gammaldags («moderat») språk slik ut i 1958: På landsbygda var det 57% med radikalt bokmål, for

heile landet under ett 42%. Jeg har ikke sett at det har vært noen nemneverdig forandring i dette forholdet sia. Hva slags prosentall riksmålet, dvs. rettskrivinga av 1917, ville ha komme ut med viss det hadde vært et aktuelt alternativ, er det ingen gitt å si, men en må vel være en svært optimistisk riksmålsmann viss en på grunnlag av disse talla kan tilskrive riksmålet noen fleirtallsympati blant folket.

Hva har så riksmålsfolket å varte opp med? Vi har tidligere nemnt høyressensa, men avdi dens språk er meir dominert av den annonsemektige storfinansen enn av folkeviljen i språkspørsmålet, kan den ikke tillegges stor vekt. Hvem bygger talemålet sitt på riksmålnormen? Eksakte undersøkelser er umulige, for grensene for de ymse særmerka går om enannen. Men tar vi det viktigste særmerket, forskjellen mellom et tokjønns- og et trekjønnsspråk, kan det i alle fall ikke være meir enn 10%. Så har vi de aktive riksmålsfolka, medlemmene av Riksmålsforbundet. Etter forbundets eigne oppgaver er det ca. 60.000, (har alle disse betalt kontingent de siste ti åra, eller har de bare fått sine namn i kartoteket og er blitt stående der?), alt-så ca. 1,5% av folket.

På dette grunnlaget vil altså riksmålsfolka dominere heile riksmålssektoren i språkrådet, på dette grunnlaget vil de avvise de 42% som bruker radikalt bokmål, for en representant for dem «kan — ikke godtas som bokmålsrepresentant». Her kan en bare nøkternt konstatere at Riksmålsforbundet vil være med i ei demokratisk forsamling samtidig som de

NYTT NAVN PÅ BLADET?

Av Tomas Refsdal

I «Språklig samling» nr. 2/68 hadde R. B. et innlegg der han pekte på at ordet FRAMSYN (som var tittelen på vårt julehefte for

vil bryte spellereglene for deltaging i denne forsamlinga. Det er vanskelig å finne en dekkende karakteristikk for ei slik holdning. Vilje til demokrati er det i alle fall ikke.

Jeg er klar over at dette er nokså direkte tale, og at direkte tale ikke er a la mode nå for tida, for nå skal vi få språkfred, og språkfred skal vi få ved å bøye oss for presset. Det er bare det at jeg trur ikke på noen fred som er resultat av press. En fruktbar fred kan vi få bare ved et fornuftig kompromiss og utjamning mellom motsetningene. Og da må Riksmålsfolket vise heilt andre takter enn det har vist til denne tid. For nå er språket virkelig i fare, det er det ikke bare Willy Dahl som er klar over. Skal vi ikke ende i et småpent, glattpussa, rynkeløst — og uttrykksløst — medium, må vi åpne slusene og igjen lære oss å bruke heile spekret av norsk språk. Men da må Riksmålsforbundet forandre holdning.

Og så tilbake til utgangspunktet, Dagbladets reprimande til Noregs mållag. Er den på sin plass? Hvem fortjener reprimande?

Jakob Skauge.

noen år sia) burde egne seg godt som navn på bladet vårt. «Same namn på organisasjon og avis høver mindre bra,» skreiv han bl. a.

Redaktøren føyde til: «Takk for tanken — det er tydelig noe å tenke over.»

Personlig var jeg begeistra for ideen, og jeg sendte et direkte forslag om ei slik navneendring til Sentralstyret. På landsmøtet i mars måned blei det imidlertid ikke tatt noe endelig standpunkt til framlegget, men det blei nevnt at vi burde drøfte spørsmålet i avis. Og det er vel også den rette framgangsmåten. Dette innlegget er ment som ei innleding til ei slik drøfting.

Dette å ha samme navn på organisasjonen og avis har jeg mislik i alle år. Det er tungvint og upraktisk. Hvis en person f. eks. sier til meg: «Vi får diskutere saka i Språklig Samling», så veit jeg i grunnen ikke hva vedkommende meiner. Tenker han på organisasjonen, eller tenker han på bladet?

Sier jeg til en mann: «Det har vært framholdt i Språklig Samling» osv., ja, så har jo mannen all grunn til å spørre meg om hva jeg meiner med Språklig Samling, er det organisasjonen eller avis? Skal vi bli riktig forstått, må vi uttrykke oss med flere ord. Vi må

si f. eks.: Vi får diskutere saka i bladet Språklig Samling. Eller: Det har vært framholdt i organisasjonen Språklig Samling osv. Det er klart at dette er tungvint. Med særskilt navn på bladet oppstår det ingen uttrykksproblemer. Da er det bare å si: Vi får diskutere saka i Framsyn. Eller: Det har vært framholdt i Språklig Samling osv.

Det som er tungvint, det irriterer. Men når en irritasjon er så lett å unngå, så bør vi unngå den. Derfor: La bladet få et nytt navn, et forholdsvis kort og greit navn. Da oppstår det ingen misforståelser, ingen irritasjon, alt vil bli smertefritt og lett.

Taper vi noe på et navnebytte? Nei, jeg er overbevist om at vi absolutt ingenting taper, vil vil bare vinne på det. Den eneste innvending jeg på forhånd har hørt mot et navnebytte er at et annet navn ikke så direkte vil uttrykke hva bladet egentlig står for. Men et slikt aber — hvis det er det — kan så lett vint avbøtes ved en enkel undertekst som bør lyde slik: ORGAN FOR SPRÅKLIG SAMLING. Denne teksten bør stå med forholdsvis store typer, så den er iøynefallende og lettleselig. Ingen skal være i tvil om hva bladet går inn for. Uttrykket SPRÅKLIG SAMLING har vi jo også i organisasjonens navn, noe som jo også børger for at ingen, absolutt ingen, kan være i tvil om hva vi vil.

Den nevnte underteksten (jeg

kaller den undertekst fordi den skal stå under bladets tittel) kan sies å stå for to ting: For det ene skal den fortelle at bladet er organ for organisasjonen SPRÅKLIG SAMLING (med store s'er), og for det andre skal den fortelle at bladets *program* er språklig samling (med små s'er).

Behøver et bladnavn i seg sjøl fortelle hva bladet egentlig går inn for? Nei, langt ifra. Vi har en mengde avisnavn som ingenting forteller om hva bladet egentlig vil. Sier vel navn som Dagbladet, Aftenposten, Nasjonen, Friheten, Orientering osv. osv. noe om hva bladene egentlig står for? Nei, så avgjort ikke. Men det kan være gode avisnavn for det. Det er, naturligvis, i første rekke avisenes innhold som forteller hva avisene går inn for. Men for nøyaktighets og tydelighets skyld bør vi, som sagt, ha den tydelige underteksten: ORGAN FOR SPRÅKLIG SAMLING.

Det kan sjølsagt være også andre ord å velge mellom enn akkurat FRAMSYN, men personlig synes jeg det er et godt ord, som ville høve svært bra som navn på bladet. Men når vi nå skal ta opp spørsmålet til diskusjon (i *bladet Språklig Samling!*), så står det jo ethvert medlem fritt å komme med andre forslag.

Et kvartalsskrift egner seg kanskje ikke så særlig godt til diskusjon fordi det kommer så sjeldent (jeg håper vi kan utvide det snart), men i løpet av en lands-

møteperiode kan det likevel bli plass til mange innlegg. Jeg håper derfor at det er mange interesserte som vil uttale seg — enten de nå er *for* eller *mot* et navnebytte. På neste landsmøte bør vi så kunne ta et endelig vedtak i denne saka.

EI VISE I MOTBAKKEN

Av Elling M. Solheim

*Å neimen om je gir meg lel
om skjellinga blir få.*

*Det er slett itte godt å ha
for my' å passe på.*

*Og itte må du tru je skjems
å ha ei bot i baken.*

*Vårherre sendte meg til jords
aldeles splitter naken.*

*I unge da'r je dansa titt
med både en og to.
En svingom tar jeg like lett
foruta dansesko.*

*Og blir det snødt i la' og hjell
og tomt i suvl før stetta,
i skogen veks det blåbær nok,
der ska je finne metta.*

*Men fryser kønne' — herregud
bevare oss for nød,
je trur på livet likevel
og eter borkebrød.*

(Gro i Norge, 1941).

OPPTAKET TIL SPRÅKLIG SAMLING

Et 10-års minne

av
Arne Kielland

(første formann i
Språklig Samling)

Egentlig tok vi opptakten høsten 1958. Initiativet kom fra en liten krets av unge politikere, de fleste Unge Venstre-folk den gangen. «Ungdomsaksjon for samnorsk» het aksjonen, som gjennom rundskriv og opprop tok kontakt med aviser, skoler og organisasjoner. Sekretariatet var på en hybel i Sømveien på Kjelsås — til stor fortvilelse for Per Frydenberg, nå i NRKs utenriksredaksjon. Han eide leiligheten og var alt annet enn samnorskmann. Ikke veit jeg om postmannen var heller, men han brakte mange brev og kort i kassa.

Oppslutningen om aksjonen — ikke minst fra eldre over hele landet — fikk oss til å arbeide videre. Vi trengte et organ som kunne samla alle progressive tilhengere av samlingstanken i språkspørsmålet. Ungdomsaksjonen kalte inn til konstituerende møte i Oslo i april 1959.

Bredden var nå bedre, partipolitisk sett. Det betydde noe når vi skulle drive i større stil. Vi fikk med både Trygve Bull, Helge Ytrehus og Einar Hovdhaugen. Vi prøvde mest av alt på å få Ytre-

hus til å ta formannsjobbene. Han mente vi yngre skulle stå i spissen. Vi prøvde også Bull. Vi var gla seinere for at han avslo. Han ble passivt medlem i starten, men falt ut av bildet etterhvert. Hans kjærighet til vår sak var vel platonisk alt da.

Så måtte vi yngre ta fatt på nybrottsarbeidet. Den første saka vi dreiv gjennom — mange var betenkte — ble nettopp samlenormalen, mørnstret som kunne være et handfast alternativ. Etter mitt skjønn er det tilbake til den vi må for å kunne komme videre.

Arne Kielland.

MALET I SKOLEN

Fortsatt fra side 7

ande for skolestyret når eit fleirtal på meir enn 40 prosent av dei som har røysterett har røysta for.

Nytt vedtak om opplæringsmål kan ikkje gjerast før det er gått minst 5 år.

ETT FOLK ETT SPRÅK

Når krinsar med ulikt opplæringsmål blir slegne saman, skal det alltid haldast ny røysting. I slike høve har elevar som har gått minst 3 år i skolen, rett til å bruke det same målet som før i skriftlege arbeid.

5. *Dei to siste åra i grunnskulen skal elevane ha opplæring i begge målformer. Departementet fastset dei nærmare føresegner for slik undervisning.* Eleven avgjer sjølv kva hovudmål han skal nytte.

6. Foreldre for minst 10 elevar på eit klassesteg som ynskjer at borna deira skal få nytte eit anna skriftleg opplæringsmål enn det som er vedteke for skolen, kan krevje klassedeling i alle timer på 1.—3. klassesteg, og i norsktimane på 4.—7. klassesteg. Vilkåret er at det ikkje blir mindre enn 10 elevar i kvar klasse eller gruppe.

Etter tilråding frå skoledirektøren, kan departementet dispensere frå kravet om at det må vere minst 10 elevar att i den klassen eller gruppa som har den målform som er fastsett for skolen.

7. Born av foreldre som nyttar samisk som dagleg talemål, skal gjevast opplæring i samisk når foreldre krev det. Dei to siste åra i grunnskulen kan elevar med samisk talemål velje samisk som ei av målformene. Departementet fastset reglar for denne undervisninga, og kan gjere unntak frå føresenna i nr. 6 om elevtalet.

LES OM:

ALF HELLEVIK
60 ÅR

Side 11

Elling M. Solheim

Side 13

Det gjelder
språket vårt

Av Jakob Skauge

Side 16

Nytt navn på bladet

Av Tomas Refsdal

Side 17

Leverandør

av alt

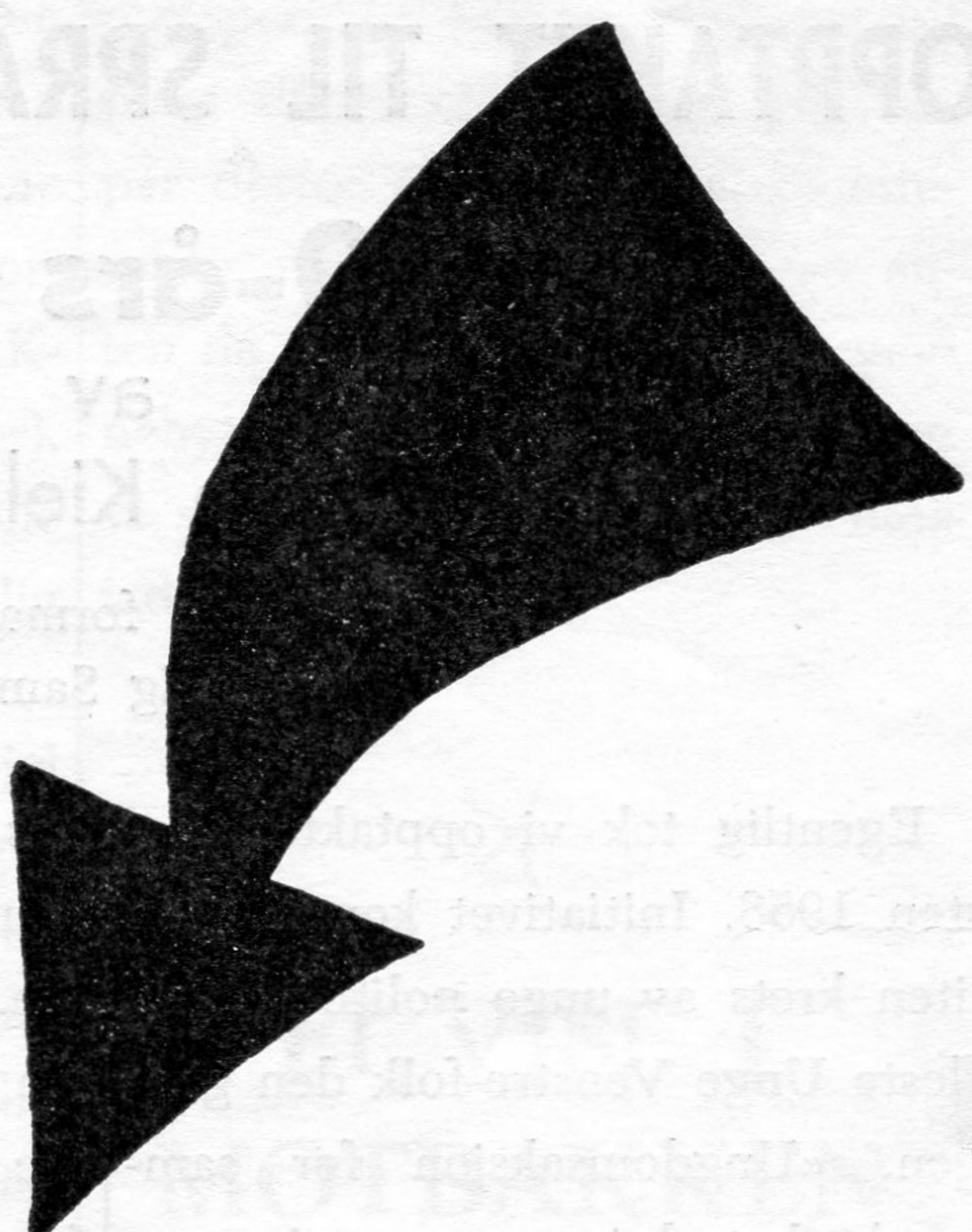
som har med

PAPIR OG TRYKK

*

S. BERN. HEGLAND

Flekkefjord

**Har De betalt
kontingensten
for 1969 ??**

**Vi trenger den
for å kunne gi ut
blant anna
dette bladet**